

ского языка. В результате этой работы высокий уровень сформированности учебно-научной речи наблюдался у 6 учащихся, средний - 13 учащихся и низкий – 9 учащихся (Рис.2.). Полученные данные показывают, что актуализация субъектной позиции младших школьников через диалог, а также применение логико-смысловых схем и алгоритмов, привело к изменению уровня сформированности учебно-научной речи младших школьников.

Рисунок 2 – Уровни сформированности учебно-научной речи

Список цитированных источников:

1. Букатникова, С. Д. Понимание текста как проблема современной лингвистики и гуманитарного познания // Молодой ученый, 2015. - 83с.
2. Образовательный стандарт начального образования / Минск: НИО, 2018.
3. Маслова, В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособ. для студ. высш. уч. заведений / В.А. Маслова. - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 208 с.

ВЫВУЧЭННЕ ЎЗРОЎНІЮ СФАРМІРАВАНАСЦІ ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ ВУЧНЯЎ ПАЧАТКОВЫХ КЛАСАЎ

Харланчук М.Л., студэнтка 4 курса
(г. Мінск, БДПУ імя Максіма Танка)

Навуковы кіраўнік – Васілеўская А.С., канд. філал. навук, дацэнт

На ўроках беларускай мовы павінна быць рэалізавана адна з асноўных задач дысцыпліны – “асэнсаванне беларускай мовы як нацыянальнай культурнай каштоўнасці” [1, с. 2]. Рэалізацыя гэтай задачы звязана з фарміраваннем *лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі*, якая ўяўляе сабой валоданне сістэмай ведаў аб культуры, увасобленай у пэўнай нацыянальнай мове, і сукупнасці спецыяльных уменняў, якія дапамагаюць апэрыраваць гэтымі ведамі ў практычнай дзейнасці [2, с. 300].

Даследчыкі вылучаюць шэраг моўных адзінак, якія маюць найбольш значны культуралагічны патэнцыял і вывучэнне якіх будзе спрыяць фарміраванню на ўроках беларускай мовы лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі: безэквівалентная лексіка; міфалагізаваныя моўныя адзінкі, абрадава-рытуальныя формы культуры, легенды,

звычай, павер'і; парэміялагічны фонд мовы; сімвалы, стэрэатыпы, эталоны, рытуалы; вобразныя сродкі; стылістычна маркіраваныя моўныя адзінкі; формулы маўленчага этыкету; тэкст як адзінка культуры [2, с. 300]. Аднак далёка не ўсе з іх прадстаўлены ў падручніках па беларускай мове. Так, на старонках падручніка па беларускай мове для 3 класа сустракаюцца прыказкі і прымаўкі, нешматлікая колькасць безэквівалентных слоў, формулы маўленчага этыкету, фразеалагізмы [3].

Па нашым меркаванні, вучні пачатковых класаў павінны ведаць як змест (значэнне) гэтых моўных адзінак, так і бачыць іх сувязь з беларускай культурай. Мы правярылі, наколькі вучні 3 класа ведаюць значэнне культуралагічна маркіраваных моўных адзінак. Эксперымент быў праведзены ў 3 “А” класе дзяржаўнай установы адукацыі “Сярэдняя школа № 153 г. Мінска”. У эксперыменце прынялі ўдзел 23 вучні.

Мы прапанавалі выканаць 6 практыкаванняў, у якіх былі прадстаўлены розныя культуралагічна маркіраваныя моўныя адзінкі. Матэрыял для заданняў быў узяты з падручнікаў па беларускай мове і літаратурным чытанні для 2 класа, таму прапанаваны моўны матэрыял павінен быць вядомым вучням. Аднак трэба адзначыць, што ў поўным аб'ёме практыкаванні не выканаў ніхто.

Прыказкі з'яўляюцца важным сродкам фарміравання лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі, таму яны дастаткова часта выкарыстоўваюцца як на занятках па беларускай мове і чытанні. Таму ў якасці першага задання мы прапанавалі вучням 3 класа дапісаць прыказкі: *Прыгожая птушка пер'ем, а чалавек (вучэннем), Увосень работ (восем), Адною рукою і (вузла не завяжаш), У добрага чалавека заўсёды многа (сяброў), Якая рука, такая і (рукавіца).*

Правільна заданне не выканаў ніхто. Дзве памылкі зрабілі 17 % вучняў, тры – 4 %, чатыры – 56 %. Не выканалі заданне 23 % вучняў. Самымі складанымі прыказкамі сталі *Адною рукою і вузла не завяжаш; Якая рука, такая і рукавіца*, якія не ўзнавіў ні адзін вучань.

У другім заданні трэба было растлумачыць значэнне слоў *каралі, заранка, заклічка, лунае, альшанік*. Абраныя намі ўласнабеларускія словы дастаткова часта сустракаюцца на старонках падручнікаў па беларускай мове і літаратурнага чытання. Аднак растлумачыць усе словы не змог ні адзін вучань. Тры памылкі зрабілі 4 % вучняў, чатыры – 26 %. Не выканалі заданне 70 % вучняў. Самым простым словам для дзяцей было слова *каралі*, якое растлумачылі практычна ўсе ўдзельнікі эксперыменту.

Устойлівыя параўнанні выступаюць важным сродкам прадстаўлення нацыянальнай культуры, паколькі яны заснаваны на нацыянальна адметных асацыяцыях. Трэцяе заданне і было накіравана на выяўленне ведання гэтых адметных асацыяцый. Ва ўстойлівыя выразы трэба было дапісаць назву жывёлы: *працавіты як..., упарты як..., хітры як..., непаваротлівы як..., галодны як...* Для даведак былі прапанаваны назоўнікі: *заяц, ліса, мядзведзь, воўк, асёл, кот, зубр*. Правільна заданне выканалі 35 % вучняў. Адну памылку зрабілі 22 % вучняў, дзве – 30 %, чатыры – 13 %. Як паказваюць вынікі, гэтае заданне стала самым лёгкім.

Чацвёртае заданне было накіравана на веданне формул нацыянальнага маўленчага этыкету: трэба было дапоўніць дыялог, выбраўшы з прапанаваных этыкетных формул неабходныя:

Добры дзень!

... (дабранач/прывітанне/здрасце)!

Дайце, ... (хутчэй/дзякуй/калі ласка), кілаграм цукру.

Ці ёсць у вас 3 капейкі?

... (выбачайце/калі ласка/прасіце), але няма.

... (добры дзень/ дзякуй/смачна есці) за пакупку!

... (абавязкова/да пабачэння/вельмі прыемна)

Правільна выканалі заданне толькі 13 % вучняў. Адну памылку зрабілі 17 % вучняў, дзве – 13 %, тры – 26 %, чатыры памылкі – 13 %. Не справіліся з заданнем 17 % вучняў. Менш за ўсё памылак было дапушчана пры выбары слоў прывітання і падзякі.

Сістэма ўласных імёнаў дастаткова рэдка разглядаецца як крыніца інфармацыі пра нацыянальную культуру народа. Аднак уласныя імёны – гэты адметны культуралагічны матэрыял, з якім чалавек сутыкаецца штодзённа. Таму пятае заданне мы прапанавалі для таго, каб выявіць, як вучні ведаюць нацыянальна адметныя формы ўласных імёнаў. Мы прапанавалі навучэнцам запісаць поўныя формы імёнаў *Кастусь, Зоська, Міхась, Змітрок, Марыся, Гануля*.

Правільна выканаць гэта заданне не змог ні адзін вучань. Тры памылкі зрабілі 22 % вучняў, чатыры – 44 %, пяць памылак – 22 %. Не справіліся з заданнем 13 % вучняў. Самымі простымі для навучэнцаў сталі імёны *Міхась, Змітрок і Гануля*.

У шостым заданні мы прапанавалі вучням запісаць слова ці словазлучэнне, якім можна замяніць фразеалагізмы *вадзіць за нос, з вераб'ёў нос, яблыку недзе ўпасці, толькі пяткі блішчаць, не выходзіць з галавы*. Правільна выканалі гэта заданне 17 % вучняў. Адну памылку зрабілі 4 % вучняў, дзве – 22 %, тры – 9 %, чатыры памылкі – 26 %. Не справіліся з заданнем 22 % вучняў. Цяжкасці ўзніклі пры падборы сінонімаў да фразеалагізмаў *з вераб'ёў нос, яблыку недзе ўпасці, не выходзіць з галавы*.

Прааналізаваўшы вынікі эксперыменту, можна адзначыць дастаткова нізкі ўзровень сфарміраванасці лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі малодшых школьнікаў. Як правіла, навучэнцы не ведаюць зместу культуралагічна значных моўных адзінак, а значыць і не бачаць іх сувязі з культурай. Прычыны такіх нізкіх ведаў, думаецца, звязаны з адсутнасцю сістэмы лінгвакультуралагічных заданняў у школе. У падручніках змяшчаецца шмат лінгвакультуралагічнага матэрыялу, аднак, па нашым меркаванні, адсутнічаюць метадычныя рэкамендацыі па працы з ім.

Для вырашэння гэтай праблемы неабходна вылучыць і апісаць прыёмы працы з прыказкамі і прымаўкамі, этыкетнымі формуламі. Важна прадугледзець працу з уласнымі імёнамі, якія сустракаюцца на старонках падручнікаў для пачатковай школы. Прычым важна навучыць дзяцей не толькі разумець сэнс культурна маркіраваных моўных адзінак, але і паказаць ім, як гэтыя адзінкі адлюстроўваюць нацыянальную культуру беларусаў.

Спіс цытаванай літаратуры:

1. Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Беларуская мова» для III класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://adu.by/ru>. – Дата доступу: 20.09.2019.

2. Зелянко, В. У. Лінгвакультуралагічныя заданні як прыём фарміравання лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі вучняў / В. У. Зелянко // Актуальныя праблемы мовазнаўства і лінгвадыдактыкі : матэрыялы Рэсп. навук. канф. (да 70-годдзя з дня нараджэння прафесара Г. М. Малажай), Брэст, 20–21 сакав. 2008 г. / Брэст. дзярж. ун-т ; рэдкал.: М. І. Новік [і інш.]. – Брэст, 2008. – С. 300–303.

3. Свірыдзенка, В. І. Беларуская мова : вучэб. дапам. для 3-га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання : у 2 ч. / В. І. Свірыдзенка. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2017. – Ч. 1–2.